

ТАРБИЯ ЖАНА ТААЛИМ

ВОСПИТАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

EDUCATION AND TRAINING

*Алымбаева Бермет Бекешовна,
Кыргыз билим берүү академиясы,
Билим берүү стратегиялык өнүктүрүү борбору,
Баланы шайкеш өнүктүрүү жана тарбия лабораториясы,
жетектөөчү кызматкер*

*Сабырова Элзада Сыдыковна,
К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университети,
п.и.к. доц. м.а.,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары*

**АТА-ЭНЕЛЕРДИН САБАТТУУЛУГУН ЖОГОРУЛАТУУДА
ЭНЕЛЕР МЕКТЕБИНИН ТААСИРИ**

*Алымбаева Бермет Бекешовна,
ведущий научный сотрудник,
Центр стратегического развития образования,
Лаборатория гармоничного развития и воспитания ребенка,
Кыргызская академия образования*

*Сабырова Элзада Сыдыковна,
к.п.н., и.о. доцент,
Бишкекский гуманитарный университет имени К. Карасаева,
Кыргызская Республика, город Бишкек*

**ВЛИЯНИЕ МАТЕРИНСКОЙ ШКОЛЫ НА ПОВЫШЕНИЕ
РОДИТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ**

*Alymbaeva Bermet Bekeshovna,
leading researcher,
Center for strategic development,
Education laboratory for the correct development and upbringing of a child*

*Sabyrova Elzada Sidikovna,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Bishkek State University named after K. Karasaev,
Kyrgyz Republic, Bishkek city*

INFLUENCE OF MOTHER'S SCHOOL ON INCREASING

Аннотация: Бул макалада авторлор эне караатарды калыптандырууну карашкан. тарбиясын бекем кармаган адеп-ахлактык “Энелер мектеби”, чындыгында ата-сапаттарды өздөштүрүүгө балдарды энелердин алдына балдарды ар тараптуу тарбиялоодо педагогикалык-теориялык көз тарбиялоо милдетин койгон. Ата-энелердин

сабаттуулугун жогорулатууда энелер мектебинин таасири абдан чоң экендигин баса белгилешкен. Макалада педагогикалык-теориялык ойлордун негизинде тарбиялоодо ата-эненин жана энелер мектебинин орду көрсөтүлдү. Өсүп келе жаткан муундардагы мыкты адамдык сапатты тарбиялоо жөнүндөгү ойду ойчулдар дайыма айтышкан. Авторлор тарбиялоонун жашоо-тиричиликтеринин мүнөзү кандай гана өзгөрбөсүн, үй-бүлөлүк тарбия берүүдө, эреже катары, эл акылынан эленип чыккан үй-бүлөлүк осуяттарды карманаары зарыл деп карашкан.

Аннотация: В данной статье авторы рассматривают формирование педагогических и теоретических подходов к воспитанию детей приобретению нравственных качеств, присущих воспитанию матери. "Материнская школа" действительно ставит перед родителями задачу всестороннего воспитания детей. Было подчеркнута важность материнской школы в повышении грамотности родителей. В статье на основе педагогических и теоретических представлений показана роль школы родителей, и особенно матери, в воспитании.

Идея воспитания в подрастающем поколении лучших человеческих качеств всегда высказывалась мыслителями. Авторы утверждают, что как бы ни менялся характер воспитания в быту, в семейном воспитании, необходимо следовать семейным заповедям, которые передаются из поколения в поколение.

Annotation: The authors consider the formation of pedagogical and theoretical approaches to the education of children to acquire the moral qualities inherent in the upbringing of the mother in this article. The "Mother School" really sets the task of comprehensive education of children for parents. The importance of the mother school in improving the literacy of parents was emphasized. The article shows the role of the school of parents and mothers in education on the basis of pedagogical and theoretical concepts. The idea of educating the younger generation of the best human qualities has always been expressed by thinkers. The authors argued that no matter how the nature of educa-

tion changes, in family education, as a rule, the authors believed that no matter how the nature of education changes in everyday life, in family education, as a rule, it is necessary to follow the family commandments that are transmitted from the minds of people.

Түйүндүү сөздөр: үй-бүлө, мектеп, билим, тарбиялоо, сабаттуулукту жогорулатуу, үй-бүлөлүк тарбиялоо, адеп-ахлактык жана руханий баалуулуктар.

Ключевые слова: семья, школа, образование, воспитание, повысить грамотность, семейные традиции, нравственно-духовные ценности.

Key words: family, school, education, labor education, education, family traditions, moral and spiritual values.

Киришүү. Ар бир баланын Кыргызстандын келечегине жараган татыктуу жаран болуп өсүүсүн кааларыбыз чындык. Бирок, билим берүүнү тынымсыз аракеттин натыйжасында гана ийгиликтүү болорун дагы да тереңдеп сезе билип, балдарыбыздын келечеги үчүн болгон аракетин бизди токтотпойлу. Мугалим жана ата-энелер тарбиялаган ар бир бала – эртеңкибиздин көрсөткүчү. Ата-энелердин өмүр бою тилегени – балдарынын илим-билимге, адеп-ахлакка умтулуп, Мекенге татыктуу жаран болууга дилгир өсүшү. Андыктан балдардын тарбиясы, мектептен алган билими ар бир ата-энени ойго салып, үмүткө байлайт. Бирок, көпчүлүк ата-энелердин балдарынын билим уясы болгон мектеп менен байланышууга, барып андан кабар алууга чамасы келбейт. Өкүндүргөнү, буга таптакыр кызыкпаган ата-энелер да кездешпей койбойт.

Азыркы учурда коомдо социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр болуп, ага байланыштуу жаш муунду адеп-ахлактык тарбиялоо коомдун жана үй-бүлөнүн тарбия процессине активдүү катышуусу, бул жааттагы бай мурастарды изилдөө колго алынып жаткан мезгилге элдик педагогиканын негизинде келечектеги муундарга улуттук билим берүү жана тарбиялоо зарыл. Эне тарбиясын бекем карманган адеп-ахлактык сапаттарды өздөштүрүүгө тарбиялоо, аталык каада-салттар, Мекенди жаш кезинен сүйүү

мугалимдердин алдына жаңы милдеттерди койду. Илгертен бери элде сакталып келген улуттук баалуулуктарды, каада-салттарды, үрп-адаттарды окутууда жана тарбиялоодо колдонуу, үй-бүлө жана мектеп менен биргелешип тарбиялоо – учурда актуалдуу маселелердин бири. Коомдогу балдарды татыктуу тарбиялоодо социалдык-экономикалык кыйынчылыктардан улам көптөгөн ата-энелердин, айрыкча энелердин көйгөйлөрүнө тийиштүү деңгээлде көңүл бурулбай келет.

Көтөрүлгөн маселенин актуалдуулугун эске алуу менен, атайын изилдөө жүрүүдө.

Изилдөөнүн максаты. Ата-энелердин педагогикалык сабаттуулугун өнүктүрүүнүн натыйжалуулугун аныктоо.

Ата-энелердин педагогикалык маданиятын өнүктүрүү боюнча мектептерде “Энелер мектебин” жайылтуу. Анын максат-милдеттери төмөнкүчө белгиленет:

- энелерде, айрыкча жаш энелерде балдарды тарбиялап өстүрүүгө кызыгууну, жоопкерчиликти ойготуу;

- балдардагы бардык жакшы сапаттардын көпчүлүгү энелерден өткөнүн эске алып, шаар ичиндеги, айыл жериндеги энелерге үй-бүлөдө балдарды мектепке даярдоого көмөк көрсөтүү.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Ата-энелердин окутуу жана тарбиялоо чөйрөсүндөгү маданиятын өркүндөтүү;

2. Болочок жаш энелерге – балдарды тарбиялап өстүрүүгө жоопкерчиликти ойготуу;

3. Ата-энелердин педагогикалык маданиятын өркүндөтүүгө таасир этүүчү факторлорду калыптандыруунун эң жөнөкөй жолун, методун, ыкмаларын үйрөтүү.

Кыргыз элинин педагогикалык мурасында энелердин коомдогу орду, тарбиялык ролу, алардын көрөгөчтүгү, акылмандыгы, ыйык баалуулуктары, мекенчилдик жана адеп-ахлактык баалуулуктары өзгөчө бааланат. Жогорку адеп-ахлактык принциптер дагы деле болсо алардын адеп-ахлактык сапаттарын калыптандырууда өз маанисин жоготпойт, эне мектебинин тажрыйбасы аркылуу билим берүү – адеп-ахлактык тар-

биялоонун маанилүү милдеттеринин бири. Классикалык педагогиканын өкүлдөрү Н.Г.Волков, Я.А.Коменский, Н.К.Крупская, Е.И.Конради, С.М.Ковалев, Б.Т.Лихачев, А.С.Макаренко, К.Д.Ушинский жана башкалар балдарды жаш кезинен баштап тарбиялоодо эненин ролу гуманисттик жана демократиялык мүнөзгө ээ экенин белгилешкен.

Чехиянын улуу педагог-агартуучусу Ян Амос Коменскийдин “Энелер мектеби” китеби бул дүйнөлүк педагогиканын классикасы катары каралат. Китеп өзүнүн актуалдуулугу менен көзгө урунат, мектепке чейинки курактагы балдарды тарбиялоо көйгөйлөрүн, балдар менен ата-энелердин өз ара мамилесин ачып, ушул көйгөйлөрдү чечүү жолдорун көрсөтөт. Китептин ар бир сабынан балдарга болгон назик сүйүү жана камкордук орун алган.

Я.А.Коменский “Балдар баа жеткис байлык ...” - деп жазат, - “ата-эне үчүн, балдар алтын менен күмүштөн, берметтерден жана асыл таштардан да кымбат жана сүйүктүү болуш керек ...”, “... алтын жана күмүш – бул ишенимсиз жок болуп кетет, ал эми балдар – бул өлбөс мурас”. Алар өз эмгектеринде жана изилдөөлөрүндө жаш балдардын адеп-ахлактык сапаттарын калыптандыруу эненин негизги милдети (миссия) экендигин белгилешкен. Я.А. Коменский өзгөчө белгилеген: Ар бир үйгө эненин мектеби керек, ал эми бала үчүн эң негизгиси “Энелер мектеби” [4]. Бул жерде эң негизги идея – тарбиялоонун өзөгү катары адамдын моралдык сапатын эне гана орното алат. Эне тарбиясындагы, адеп-ахлактык жагынан акылмандык деген эмне, бул дагы “чыныгы адамдык адилеттүүлүктү” калыптандыруу үчүн бекем негиз. Адеп-ахлактык сапаттарга ээ болгон бала токтоолугу, тактыгы, улууларды урматтоосу, тил алчаактыгы, калыстыгы, чынчылдык жана эмгекчилдиги менен айырмаланат.

Биринчи жолу Францияда “энелер мектеби” жана башталгыч класстардын даярдоо класстарында эки жаштан алты жашка чейинки балдарга факультативдик билим берүү ачылган.

Бир нече жыл мурун советтик телекөрсөтүү француздардын “Эне мектебинин”

турмушунан алынган документалдуу кадрларды көрсөткөн. “Энелер мектеби” жана даярдоо класстары балдарды жалпы өнүктүрүүгө жана тарбиялоого да, билим берүүгө да байланыштуу болгон. Аларда балдарды кароо үчүн эмес, аларды милдеттүү билим алууга даярдашкан.

Биринчи “Эне мектеби” Францияда 1880-жылы пайда болгон. Бул жылдары мекемелердин педагогикалык милдеттеринин чөйрөсү кеңейген. 1920-1930-жылдары “эне мектептеринин” программалары мыйзам менен аныкталган; медициналык кабинеттерди, оюндар жана сабактар, тамак-аш, эс алуу үчүн атайын бөлмөлөрдү түзүшкөн. Балдарды эки топко бөлгөн: эки жаштан беш жашка чейин жана беш жаштан алты жашка чейин.

Акыркы 15 жылда Францияда “Эне мектеби” үчүн бир катар жаңы имараттар курулду; аларда жарык, аба, атайын балдар эмеректери, ички жасалгалары көп. Бирок, көптөгөн “эне мектептер” дагы деле эски, караңгы бөлмөлөрдө. Дээрлик бардык жерде, айрыкча кыш мезгилинде, “энелер мектебинде” адамдар батпай кетишет: көрсөтмөгө ылайык талап кылынган 30 баланын ордуна, 40тан ашык бала бар.

Франция балдарды мектепке чейинки билим берүү менен камтуу боюнча дүйнөдө биринчи сап башындагылардын бири. Бул жерде “Энелер мектебинде” үч миллионго жакын бала окуйт, мектепке чейинки курактагы балдардын дээрлик бардыгы беш-алты жашта. Ага ылайык, эки-үч жаштагы жана төрт-беш жаштагы балдардын жалпы санынын жыйырма-кырк пайызы “Эне мектебинен” тышкары калышат. Бул балдар мекемелери үчүн имараттардын курулушунун үзгүлтүккө учурашы жана насыянын жоктугу менен байланыштуу.

Ошол эле учурда, француз үй-бүлөлөрү “Энелер мектебине” өтө муктаж, анткени аялдар барган сайын азайып, үй жумуштары менен гана алектенишет. “Эрте балалык” (Париж, 1976) коллоквиумунда келтирилген маалыматтарга караганда, Франциядагы сегиз миллион активдүү аял калктын ичинен, абсолюттук көпчүлүгү (80%) өндүрүштүн жана кызмат көрсөтүүлөрдүн ар кандай

чөйрөлөрүндө иштешет. “Энелер мектеби” аялдарды үйдөн бошотуп, балдарды үйдө тарбиялоодон да жакшы өнүктүрөт.

“Эне мектебине” балдарды физикалык, эстетикалык, адеп-ахлактык жана психикалык жактан өнүктүрүү милдеттери жүктөлгөн. Дене тарбия көнүгүүлөрүнө чуркоо, басуу, ритмикалык оюндар, бий, техникалык каражаттарды (мисалы, ролик лыжа) колдонуучу оюндар кирет. Музыкалык көнүгүүлөргө элдик, классикалык, заманбап обондорду жана ырларды ырдоо (поп-музыкадан алыс болуу керек деген шарт менен) кирет. Кепти өнүктүрүүгө арналган көнүгүүлөргө кыска маектешүүлөр, жомокторду жана ырларды окуу, театрлаштырылган көрүнүштөр кирет. Эмгек көндүмдөрүнө ээ болуу кагаз, картон, зымдан ар кандай кол өнөрчүлүктү жасоо менен байланышат.

“Энелер мектеби” оюндардын мекени катары каралат, анда балдар бир эле учурда актёр, режиссер жана көрүүчү болушат. Ойноп, алар дүйнөнү ачышат. Оюнду илимий уюштуруу максатында 1977-жылы Улуттук борбор түзүлгөн, анда балдар оюндары мектепке чейинки курактагы балдардын жалпы өнүгүүсүнүн каражаты катары изилденет. Оюн “Эне мектебиндеги” бардык иш-чаралардын формасы. Демек, физикалык өнүгүү үчүн ритмикалык оюндар, мисалы, конгуроонун астындагы “таман табуретка”, көзү азиздердин буфеттерин ойноо, театралдык элемент менен жүрүү ж.б. Катую ызы-чуудан кийин балдар чеберчилик менен жоошутулат. Айталы, тез ойноп бүткөндөн кийин, алар сабак өтүшөт же тынч музыка угушат.

“Эне мектебинин” көптөгөн лидерлери буга чейин үч жаштагы баланы белгилүү бир деңгээлде студент деп эсептесе болот деп ырасташат. Алар мектепке чейинки билим берүүнү баштай турган учурду өткөрүп жибербөө керек деп эсептешет, анткени үч жашынан баштап бала айрым жагынан өзүн мектеп окуучусу сыяктуу алып жүрө алат. Тарбиялануучулардын оюндарына жана тарбиялануучулардын турмуштук тажрыйбаларына таянуу менен, балдар билимдин башталышы менен тааныштырылат. Эгер алар, мисалы, балдарга параллель сызыктар

жөнүндө түшүнүк бергиси келсе, анда аларга кумга чектеш тилкелерди тартууну сунуш кылышат. Эсептөө жана окуу боюнча үзгүлтүксүз сабактар жогорку бөлүмдөн башталат. “Эне мектебинин” бүтүрүүчүлөрү санай алышат, окуй алышат, айрымдары жаза алышат [5].

Баланын ички руханий өнүгүүсүндө энелик сүйүүгө өзгөчө маани беришкен, бул индивидуалдык психологиялык өнүгүүнү орус окумуштуулары Л.М.Архангельский, В.Ф.Афанасьев, Е.Н.Водовозова, А.Н.Леонтьев, Л.С.Рубинштейн, В.Д.Шадриков изилдеген. Ал эми Кыргызстанда биринчи жолу “Энелер мектебин” Г. Мадаминов уюштуруп, жогоруда аталган программанын негизинде энелерге жыл сайын атайын лекция, практикалык сабактарды өтүп турат. Үй-бүлөнүн тарбия жана билим сапатын жакшыртуудагы ролу эң жогору экендигин эске алып, Гапыр Мадаминов “Энелер мектеби” окуусунун автордук программасын, ал боюнча “Ата-энелер, сиздер үчүн” методикалык колдонмосун түзүп чыккан.

“Энелер мектеби” китебинде ал чындыгында ата-энелердин алдына балдарды ар тараптуу тарбиялоо милдетин койгон. Жашоо жолунда балдар “ар кандай кырсыктарга” дуушар болушу мүмкүн жана ата-энелер балдарды “өзүн жана чыныгы жашоого байланыштуу бардык тышкы жана ички аракеттерин кылдаттык менен жана акылдуулук менен башкарууга” үйрөтүшү керек. Ата-энелердин миссиясы – балдарга кам көрүү, аларга “көрктүү маданий көндүмдөргө ээ болуу жана жашоо үчүн зарыл болгон нерселердин бардыгын үйрөнүү” – дейт ал [3].

Ошондой эле, балдар тарбиянын башталышы, үй-бүлө, жакшылык менен жамандык, үй-бүлөдөгү адамдардын ортосундагы туура мамилелер жөнүндө алгачкы түшүнүктөрдү алышат. Баланын башка адамдар менен мамиле түзүүдөгү тажрыйбасы, этикалык эрежелери жана анын руханий дүйнөсүндөгү баалуулуктар тутуму үй-бүлөдө эненин тарбиясында калыптанат жана өнүгөт. Бала төрөлгөндөн баштап ата-эненин, айрыкча эненин жүрүм-турумун, кыймыл-аракетин, кеңешин жана тарбиясын өзүнө сиңирип,

көргөнүн жасай баштайт. Балага адеп-ахлактык тарбия берүү менен, ата-эне мээримдүүлүгү, үлгүлүү жүрүм-туруму менен баланын жашоосуна кирип, өз ара мамилелерин жоопкерчилик менен курушу керек. Ата-энелердин үлгүлүү жүрүм-турумунун негизинде аларды ээрчип адеп-ахлак биринчи кезекте пайда болот. Адеп-ахлак – бул ата-эненин сезимталдык сүйүүсү, көңүл бурууну жана этияттыкты талап кылат [2]. Ата-энелер тарабынан орой жана этикага сыйбаган мамиленин болушу өжөрлүктү, кайдыгерликти жана баланын мүнөзүнө ишенбестикти пайда кылат. Өсүп келе жаткан муун чынчыл болушу үчүн ата-эненин адилеттүүлүгү биринчи орунда турат. Балдар калыс ата-энени сыйлашат, алардын маалыматтуу сөзүн угушат. Ал эми адилетсиздик ата-энени сыйлабоого, алардын тил албоосуна алып келет. Ата-эненин сөзү менен ишинин биримдиги, алардын үлгүлүү жүрүм-туруму баланын адеп-ахлактык сапаттарын калыптандыруунун биринчи мектеби. Үлгүлүү жүрүм-туруму менен мээримдүү мамилеге ээ болгон ата-энелер үй-бүлөнүн бардык мүчөлөрүндө, айрыкча балдарда адеп-ахлактык сапаттарды калыптандырышат [1]. Балдар ата-эненин адеп-ахлактык мамилесин ачык-айкын кабыл алышат, абийирдүүлүк менен кылмыштуулукту, жакшылык менен жамандыкты айырмалап, боорукердикти жана адеп-ахлакты үйрөнүшөт. Ата-энелердин милдети – балдардын жүрүм-турумундагы ар кандай иш-аракеттерди байкоо жана анализ жүргүзүү.

Эне – бул мектеп, эне – бул университет, эгерде эне балага туура жол көрсөтүп, коомго туура жолду көрсөткөн болсо, албетте, баланын акыл-эс жөндөмдөрү, адеп-ахлактык сезимдери туура калыптанат.

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Кыргыз билим берүү академиясынын доценттери Л.В. Усенко жана К.С. Сейдекулова “Энелер мектебинин” программасын түзгөн, анда үй-бүлөлүк тарбия, адеп-ахлак эрежелери, үй-бүлөлүк мамилелер, сүйүү сезимдери жана башка иш-чараларга өзгөчө маани берилген.

Демек, балдардын адеп-ахлактык сапаттарын калыптандырууда элдик каада-салттарга жана үрп-адаттарга, эне тилге, эне маданиятка негизделген “Энелер мектебинин” тажрыйбасы өзгөчө мааниге ээ.

Жогорудагы “Эне мектеби” жөнүндө түшүнүктөрдү талдап жатып, кеңири мааниде төмөнкүдөй аныктама бердик: “Эне мектеби – баланын ар тараптуу өнүгүүсүнүн башталышы, элдик педагогиканын идеяларын көтөрүп, жайылтуу”.

Бүгүнкү күнгө чейин Кыргыз Республикасында 200дөн ашуун “Энелер мектеби” уюштурулган. Алар “Энелер мектебинин” позициясын иштеп чыгышты. “Энелер мектеби” программасынын максаты болочок ата-энелердин педагогикалык билимин жогорку деңгээлге чыгаруу жана балдарды тарбиялоодо коом алдындагы жоопкерчилигин сездирүү. Кыргыз элинин эне мектебинин тажрыйбасы – балдардын адеп-ахлактык сапаттарын калыптандыруудагы маанилүү курал.

Жыйынтык. Балдардын адеп-ахлактык сапаттарын калыптандырууда элдик каада-салттарга жана үрп-адаттарга, эне тилге, эне маданиятына негизделген “Энелер мектебинин” тажрыйбасы өзгөчө мааниге ээ. Ата-энелердин сабаттуулугун жогорулатуу үчүн усулдук лекцияларды окуп, тренингдерди

өткөрүп туруу керек. Ал эми сабатсыздыгын жоюу көйгөйлөрүн талкуулоо боюнча тегерек столдор, ата-энелер чогулушу, педагогикалык кеңешмелер, ар бир ата-эне мектепте эмне болуп жаткандыгын көрө ала турган ачык эшиктер күнүн өткөрүү, иш-чаралардын мектептин бирдиктүү тарбия ишинин системасын түзүү зарыл.

Адабияттар:

1. Алымбаева Б.Б., Жумабаева Г.А. Этнопедагогиканын негизинде балдарды үй-бүлөдө тарбиялоо [Текст] / Б.Б. Алымбаева. - КББАнын Кабарлары. – № 2 (48) 2019. - С. 84-88 бб
2. Жумабаева Г. А. Балдарды адеп-ахлактык маданиятка тарбиялоодо ата-эненин ролу. - КББАнын Кабарлары. - № 3 (24), 2017.
3. Мадаминов Г. “Айыл мектептеринде ата-энелердин педагогикалык маданиятын өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары” [Текст]: Дис. ...канд. пед. наук. 13.00.01 / Мадаминов Г. - Б., 2018. - 6-б.
4. Коменский Я.А. Материнская школа // Избр. пед.соч.: В 2 т Т.1. - М., 1982. - С. 229-237 .
5. arabaev.kg>dp.kg/img/1533799872_-.- кыргызча.

Рецензиялаган:

Токтомаматов А.Д.

педагогика илимдеринин кандидаты